

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЧЛЕНСТВА ДЕРЖАВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

LEGAL FUNDAMENTALS OF THE MEMBERSHIP OF STATES IN THE EUROPEAN UNION AND PROSPECTS FOR UKRAINE

Біловол В.С., студентка V курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Біленко А.О., студентка V курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена висвітленню теми правових основ членства у Європейському союзі, критеріїв, яким має відповідати держава задля набуття статусу кандидата у члени.

В Європейському Союзі застосовується жорсткий підхід до питання надання членства, що пояснюється тим, що членом ЄС може бути не будь-яка держава, яка територіально належить до Європи, а лише держава, що дотримується базових цінностей об'єднання і спільно з державами-членами проводить їх у життя. Прагнення бути членом ЄС постсоціалістичними країнами призвело до запровадження в 1993 р. Копенгагенських критеріїв, які стосувалися країн, політичні, правові й соціально-економічні системи яких до початку інтеграції не відповідали базовим принципам Союзу і його держав-членів. Відносини між країнами-кандидатами і Євросоюзом із приводу набуття членства в об'єднанні мають договірний характер. На різних етапах передвступного і вступного процесів ці відносини регулюються нормативно-правовими договорами (угодами про асоціацію), які можуть відрізнятися як за назвою, так і за змістом. Разом із тим рішення про надання членства в ЄС завжди має політичний характер, який зумовлюється не стільки ступенем реалізації країною-кандидатом Копенгагенських критеріїв, скільки позицією інститутів Союзу, а також держав-членів, які здатні на будь-якому етапі заблокувати подальший рух у межах вступного процесу, а також ухвалення остаточного рішення про прийом у члени ЄС.

На сучасному етапі Європейський Союз є унікальним міждержавним об'єднанням 27 країн, що засноване на економічній та політичній інтеграції європейських держав. В Україні одним із зовнішньополітичних орієнтирів визначено приєднання до цього інтеграційного об'єднання, про що свідчать відповідні концептуальні та нормативні документи, політичні заяви і поступовий розвиток економічних та інших напрямів співробітництва. Водночас в Україні на сучасному етапі здійснюються значні економічні, політичні та правові реформи щодо зміцнення демократичності нашої держави.

Ключові слова: Європейський Союз, співтовариство, міжнародне право, угода, інтеграція, членство, критерії членства, країна-кандидат, політичні критерії, економічні критерії, Копенгагенські критерії.

The article deals with the coverage of the legal foundations of EU membership, a criterion to be met by the state in order to become a candidate member.

In the European Union, a rigid approach to membership is applied, which is explained by the fact that an EU member may not be a state as territorially related to Europe, but only a state that adheres to the core values of the unions and commonalities of the Member States. To carry them out in life. The practice of post-socialist membership in the EU led to the invitation in 1993 of the Copenhagen Criteria, which concerned the country, political, legal and socio-economic system, which did not meet the basic principles of the Union and its Member States in the context of integration. Determination between other candidates and the European Union with the presence of a majority-owned member. At various stages of pre-accession and introductory processes, these relationships are governed by regulatory agreements (association agreements), which may differ in both title and content. At the same time, the decision to grant EU membership is always of a political nature, determined not so much by the candidate country's implementation of the Copenhagen criteria, but by the position of the Union's institutions as well as by the Member States, which at any stage can block further movement within the accession process, as well as the adoption of a final decision on EU membership.

At present, the European Union is a unique inter-state union of 27 countries, based on the economic and political integration of European states. In Ukraine, accession to this integration association is one of the foreign policy benchmarks, as evidenced by the relevant conceptual and regulatory documents, political statements and the gradual development of economic and other areas of cooperation. At the same time, significant economic, political and legal reforms are underway in Ukraine to strengthen our country's democracy.

Key words: the European Union, community, international law, agreement, integration, membership, membership criteria, candidate country, political criteria, economic criteria, Copenhagen criteria.

Європейський Союз – це головним чином міждержавне об'єднання, участь в якому наразі є бажаною для низки країн, серед яких і Україна. Членство відіграє важливу роль у визначенні характеру організації та обсягу її компетенції та правосуб'єктності.

ЄС є об'єднанням новітнього типу, де країни-члени юридично залишаються суверенними державами, які добровільно «об'єднали свої суверенітети для того, щоб збільшити свою потужність та вплив у світі, якого жодна з країн-членів не могла б досягти наодинці». Можна зазначити, що процес розширення Європейського Союзу все ж таки супроводжується певними змінами правового статусу на кожному етапі й також супроводжується делегуванням суверенних повноважень до спільних органів ЄС.

Питання членства у Європейському Союзі актуалізується в умовах глобалізації. Важливим у цьому напрямі

є детальне дослідження правових основ та критеріїв, які висуває ЄС до країн-претендентів. Для України це також новий досвід та можливість. Говорячи про вступ, слід розуміти складний та довготривалий процес, що має низку етапів.

Можливість прийняття певної країни до складу Європейських Співтовариств передбачена в Статті 49 Договору про ЄС. Теоретично кожна країна може подати заявку на вступ до ЄС. Однак кандидат повинен виконати для цього низку вимог.

Так, передумови вступу до ЄС знаходять своє відображення у ст. 40 Договору про Європейський Союз (далі – ДЄС). Відповідно до положень цієї статті будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, закріплені в ст. 2 ДЄС, та є відданою їх розповсюдженню, може подати заявку на членство в ЄС. Відповідно до ст. 2 ДЄС,

Союз ґрунтується на таких цінностях, як повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин.

Інші вимоги до держав, які воліють приєднатися до ЄС, знаходять своє відображення у так званих Копенгагенських критеріях. Критерії, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ до Європейського Союзу, були схвалені на засіданні Європейської Ради в Копенгагені у червні 1993 р. і включають у себе:

1) стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин (політичні критерії);

2) наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії);

3) здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу (інші критерії);

4) спроможність Європейського Союзу абсорбувати нових членів, одночасно підтримуючи динаміку європейської інтеграції, що є важливим фактором спільного інтересу як Союзу, так і держав-кандидатів. Іноді цей критерій називають «незалежним», оскільки його суть – забезпечення того, щоб вступ нових країн не послабив європейську інтеграцію [1, с. 38–39].

Щодо першого, політичного критерію, то членство в ЄС під кутом зору політичних стандартів вимагає від країни-кандидата стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу і захист національних меншин. Статтею 6 Договору про Європейський Союз закріплено, що «Союз базується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини і основних свобод та верховенства права».

Країни, які бажають стати членами ЄС, повинні не лише закріпити принципи демократії і верховенства права у своїх конституціях, але й втілювати їх у повсякденне життя. Конституції країн-заявників мають гарантувати демократичні свободи, включаючи політичний плюралізм, свободу слова і свободу совісті. Вони встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створює умови для нормального функціонування державних установ, проведення вільних і справедливих виборів, періодичної зміни правлячої парламентської більшості, а також визнання важливої ролі опозиції в політичному житті.

Копенгагенська Європейська Рада дійшла висновку, що країни-кандидати мають бути здатними взяти на себе зобов'язання членства в ЄС у контексті відповідності цілям Договору про Європейський Союз, включаючи політичний, економічний і валютний Союз.

До речі, з метою оцінки виконання країнами-кандидатами умов членства Європейська Комісія (ЄК) у кожному своєму Висновку виходить за межі формального опису політичних інститутів і відносин між ними. На основі ряду детальних критеріїв вона оцінює, чи має демократія реальний характер. При цьому перевіряється, як захищаються конституційні права і свободи, зокрема, свобода слова в процесі діяльності політичних партій, неурядових організацій і засобів масової інформації.

Наявність дієвої ринкової економіки характеризується такими елементами:

- рівновага між попитом і пропозицією як результат вільної взаємодії ринкових сил;
- лібералізація цін і торгівлі;
- відсутність перешкод для доступу на ринок і виходу з нього;
- наявність достатньої правової бази, включаючи регулювання права власності, виконання законів і контрактів;

– досягнення макроекономічної стабільності, включаючи цінову рівновагу, стабільність державного фінансування та платіжного балансу;

– суспільний консенсус щодо найважливіших питань економічної політики;

– достатня розвиненість фінансового сектору для спрямування збережень на інвестування виробництва.

«Спроможність упоратися з конкурентним тиском та дією ринкових сил у межах Європейського Союзу» (цей складник економічного критерію має бути задоволений у середньостроковій перспективі – 5 років) оцінюється на основі аналізу таких факторів:

– наявність дієвої ринкової економіки з достатнім рівнем макроекономічної стабільності, що дає змогу суб'єктам ринку приймати рішення в атмосфері стабільності й передбачуваності;

– достатня кількість людських і матеріальних ресурсів, включаючи інфраструктуру (енергопостачання, телекомунікації, транспорт тощо), рівень освіти й дослідницької діяльності;

– ступінь впливу урядової політики і законодавства на конкуренцію шляхом проведення торговельної політики, політики конкуренції, надання державної допомоги;

– рівень і темпи інтеграції держави в ЄС перед його розширенням;

– достатня частка малих фірм у структурі економіки, оскільки малі фірми отримують вигоду від спрощеного доступу на ринок [2, с. 154].

Копенгагенська Європейська Рада дійшла висновку, що країни-кандидати мають бути здатними взяти на себе зобов'язання членства в ЄС у контексті відповідності цілям Договору про Європейський Союз, включаючи політичний, економічний і валютний Союз.

Третій критерій – «критерій членства» є, як свідчать переговори країн-кандидатів, найважчим для виконання. Під час проведення переговорів про набуття членства в ЄС конкретизований 31 критерій членства. Кожен із них відповідає одному з 31 розділів *acquis communautaire* («спільного доробку ЄС»).

Виконання інституційних критеріїв є ключовим аспектом підготовки держави-кандидата до вступу в ЄС, оскільки вимагає не лише включення *acquis communautaire* до національного законодавства, а й забезпечення його дієвої імплементації за допомогою відповідних адміністративних та судових структур. Під час проведення переговорів про вступ застосовуються критерії, які відповідають тридцяти одному розділу *acquis communautaire* [3, с. 6].

Як бачимо, є очевидним, що копенгагенські критерії стосуються насамперед внутрішньої демократії та економіки. Тому не викликає сумніву, що євроінтеграційний курс ставить перед країною насамперед завдання внутрішнього характеру.

«*Acquis* вступу» – невід'ємна частина копенгагенських критеріїв, зокрема останнього, який зобов'язує держави-кандидати «виконувати обов'язки, що випливають із членства, в тому числі дотримання цілей політичного, економічного та монетарного союзу» [2, с. 60].

У рішенні Мадридського саміту ЄС (грудень 1995 р., Іспанія) підкреслювалося, що критерії членства також вимагають обов'язкового створення державою-кандидатом умов для інтеграції шляхом пристосування національних адміністративних структур до європейських. Хоча транспонування законодавства Європейського Співтовариства в національне є важливим завданням, не менш важливою є й ефективна імплементація законодавства за участю відповідних адміністративних та судових структур. Це є необхідною умовою для взаємних зобов'язань, які випливають із членства в ЄС [3, с. 3].

Поряд з одностайною підтримкою всіх держав-членів як неписаною умовою вступу держави до ЄС ученими виокремлюється цілий ряд офіційно не закріплених

передумов членства в Союзі. Серед них – географічна наближеність до держав ЄС; тенденція до прийняття груп держав, а також кількість населення в державі.

Щодо України, то на сьогодні перспективи для України вступу в ЄС у найближчі 5–10 років є сумнівними. По-перше, наразі ратифіковано Угоду про асоціацію, яка не гарантує ні членства, ні військової допомоги, ні лібералізації умов працевлаштування.

До того ж на шляху до євроінтеграції стоять неврегульованість ситуації на Сході України, проблеми в боротьбі з корупцією, низька конкурентоздатність економіки поряд зі значною чисельністю населення, реальним потенціалом підірвати монопольне становище європейських лідерів на ринку окремих видів товарів.

З огляду на Стратегію розширення, оприлюднену в лютому 2018 року, можна зробити висновок про зміцнення відносин Євросоюзу виключно з країнами Західних Балкан із перспективою надання їм членства у спільноті («концепція WB6»).

До речі, на відміну від ЄП, держави-члени все більш неохоче сприймають ідею розширення ЄС, особливо, коли Союз стикається з такими серйозними внутрішніми проблемами, як нинішня криза біженців [4, с. 7].

Насправді, з огляду на стан подій можна сказати, що ЄС готовий обговорювати можливість разом формулювати пріоритети партнерства, які будуть спрямовувати відносини у кожній сфері більш чітко відповідно до спільно визначених інтересів. Саме тому, можливо, не наразі й не через 5 років, але Україні вдасться розпочати процедуру вступу до ЄС та отримати довгоочікуване членство.

Як бачимо, вступ до Європейського Союзу передбачає виконання державою-кандидатом низки вимог. Проте слід відмітити, що навіть виконання всіх вищезазначених критеріїв не дає жодній державі гарантії щодо вступу в ЄС, а лише є передумовою для початку переговорів. Сьогоднішні умови не є сприятливими для реалізації євроінтеграційних прагнень України. Просуванню нашої країни в напрямі ЄС заважають як зовнішні, так і внутрішні чинники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жовква І.І. Критерії членства СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження. Київ, 2010. 84 с.
2. Петров Р.А. Транспозиція «acquis» Європейського Союзу у правові системи третіх країн : монографія. Київ : Істина, 2012. 384 с.
3. Копенгагенські критерії. URL: http://ukrcei.org/uploads/files/default/kopengagenskie_kriterii.pdf
4. Перспектива членства в ЄС для Грузії, Молдови та України: неможлива, забута чи прихована? / Інститут світової політики. 2016. URL: <http://neweuropa.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Perspektyva-chlenstva-v-ES-dlya-Gruziyi-Moldovi-Ukrayiny.pdf>
5. Машталір Х. Інтеграція України до Європейського Союзу як основа для розбудови громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 163–166.